

ВІДГУК

офіційного опонента, професора кафедри судової медицини та медичного права
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця МОЗ

України, доктора медичних наук, професора **Білякова Андрія
Миколайовича** на дисертацію **Коновал Наталії Станіславівни** «Ранні
постмортальні структурно-біохімічні зміни у м'язах для діагностики
давності настання смерті», подану до спеціалізованої вченої ради
Д.64.600.03. при Харківському національному медичному університеті на
здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю
14.01.25 – судова медицина.

Актуальність обраної теми дисертації.

Діагностика давності настання смерті (ДНС), особливо в ранньому
постмортальному періоді (РПП), залишається актуальною проблемою судової
медицини. Вражає надзвичайно велика кількість спроб вирішення даної
проблеми науковцями з усього світу, але, не зважаючи на чисельність цих
досліджень, на практиці судово-медичні експерти досі використовують доволі
суб'єктивні діагностичні критерії.

В останні роки впровадження нових методів дослідження дозволило
значною мірою розширити знання щодо посмертних явищ та процесів. Тим не
менше вирішення питання про час, який минув після настання смерті
залишається складною і до кінця не вирішеною задачею. Багато у чому це
визначається тим, що процеси, які протікають в органах, тканинах та рідинах
трупа, залежать від великої кількості факторів, багато з яких практично не
можуть бути враховані судово-медичним експертом, що серйозно ускладнює
діагностику ДНС.

Таким чином, тема наукової роботи є актуальною та своєчасною.

**Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами,
темами.**

Дисертаційна робота виконана в Харківському національному медичному
університеті МОЗ України (ХНМУ) та є фрагментом науково-дослідної роботи

кафедри судової медицини, медичного правознавства імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса «Судово-медичні діагностичні ознаки при експертному обґрунтуванні визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, давності та причини смерті» (№ державної реєстрації 0118U000951, 2018–2020 рр.). Тема затверджена на засіданні вченої ради ХНМУ 15.06.2017 р. (протокол № 6), зміни в назві теми, яка є дійсною, затверджені на засіданні вченої ради ХНМУ 14.06.2018 р. (протокол № 6).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні наукові положення дисертаційної роботи та її висновки вирізняються новизною, засновані систематизованого порівняльного вивчення діагностичної цінності морфологічних та біохімічних змін різних видів м'язової тканини (МТ) в РПП.

У дисертаційній роботі чітко сформульовані мета і завдання дослідження, які повністю виконані і презентовані дисертантом в основних наукових положеннях і висновках. Отримані результати дисертації ретельно опрацьовані, систематизовані, узагальнені та відповідним чином ілюстровані високоякісними фотографіями, таблицями та номограмами, які цілком відображають обсяг проведених досліджень. Зміст роботи та її обґрунтування є достатніми для розробки критеріїв діагностики ДНС за рахунок інформативних показників структурно-біохімічного стану МТ у часовому інтервалі 3–13 годин після настання смерті.

Сформульовані в науковій роботі висновки базуються на аналізі достатньої кількості нових даних, отриманих за допомогою комплексу класичних та сучасних методів дослідження. Використані методи являються повністю адекватними для отримання необхідних результатів досліджень та їх правильного тлумачення.

Висновки дисертаційної роботи є зрозумілими, об'єктивними та відповідають меті та завданням дослідження.

У практичних рекомендаціях надаються діагностичні критерії та критеріальний алгоритм застосування номограмного методу визначення ДНС.

Все вищевказане свідчить про те, що отримані результати, а також наукові положення і висновки дисертації є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Повнота викладення матеріалів в опублікованих працях і авторефераті.

За матеріалами дисертації опубліковано 24 наукові праці, зокрема 14 статей у спеціалізованих наукових виданнях (12 статей у наукових фахових виданнях України та 2 статті у журналах, включених до міжнародної науково-метричної бази Scopus; 8 публікацій (6 одноосібних і 2 у співавторстві) – у матеріалах і тезах наукових конгресів, з'їздів і конференцій, а також 2 видання, що додатково відображають наукові результати дисертації (деклараційний патент України на корисну модель та 2 розділи у колективній монографії). Таким чином результати роботи у повній мірі є оприлюдненими.

Автореферат дисертації ідентично відображає основні положення роботи, зауважень до нього немає.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

За результатами дисертаційного дослідження опрацьовані нові діагностичні критерії судово-медичного визначення ДНС.

Результати дослідження впроваджені в навчальний процес, лекційні курси та практичні заняття на профільних кафедрах ХНМУ, Тернопільського національного медичного університету, Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця (м. Київ), Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава), Буковинського державного медичного університету (м. Чернівці), а також в практичну діяльність Харківського, Полтавського та Чернівецького обласних бюро судово-медичних експертиз.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації.

Дисертаційна робота викладена державною мовою на 230 сторінках комп'ютерного набору. Складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, огляду літератури, характеристики матеріалів і методів дослідження, 2 розділів результатів власних досліджень, аналізу та узагальнення

отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних літературних джерел та додатків. Перелік використаних літературних джерел містить 243 найменування вітчизняних і зарубіжних авторів (обсягом 29 сторінок), з яких кирилицею – 122, латиницею – 121. Ілюстрована частина включає 36 таблиць, 34 рисунки, додатки – на 19 сторінках.

У **вступі** дисертантом обґрунтовано актуальність і стан наукової проблеми, зв'язок дисертації з науковою програмою кафедри, сформульована мета і завдання дослідження, підсумована наукова новизна та практична значущість роботи, наведені дані про обсяг і структуру дисертації, також зазначено особистий внесок здобувача, вказані матеріали апробації та публікації за темою дисертації.

Перший розділ присвячений аналізу літератури, складається з чотирьох підрозділів. У першому підрозділі детально висвітлюється загальна проблематика діагностики ДНС; у другому підрозділі зазначаються результати ретроспективного аналізу частоти та ефективності судово-медичних експертиз щодо діагностики ДНС на прикладі архівних даних Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи (ХОБСМЕ); у третьому підрозділі - загальний аналіз існуючих судово-медичних критеріїв визначення ДНС, в тому числі наводяться дані на попередні дослідження за даними вітчизняних та іноземних джерел; у четвертому підрозділі здобувачка акцентує увагу на діагностичних підходах до визначення ДНС саме в РПП. Основні напрямки досліджень проаналізовані більш поглиблено і критично. Наприкінці розділу надається список публікацій здобувачки, які висвітлюють результати даного аналітичного дослідження.

У другому розділі «Матеріал і методи дослідження» авторкою сформульовано концептуальну модель та програму комплексного дослідження. Представлено загальну постановку досліджень. Окремими підрозділами висвітлено морфологічні та біохімічні методи дослідження стану МТ, а також методи статистично-інформаційного аналізу. Обґрунтовано застосування методів дослідження, репрезентативність і достовірність результатів

дослідження. В останньому підрозділі продемонстровано інноваційне забезпечення, зокрема корисну модель «Пристрій для виділення однакових за розміром та товщиною фрагментів органів та тканин під час судово-медичних (патологоанатомічних) досліджень для подальших гістологічних досліджень» (пат. № 132402).

Результати власних досліджень викладено у двох розділах. Наприкінці кожного розділу наводиться список публікацій дисертанта, в яких висвітлено основний зміст роботи.

У третьому розділі представлено комплексне дослідження різних видів МТ в динаміці РПП. Окремими підрозділами представлені результати досліджень морфологічного та біохімічного стану тканини міокарда, міжреберної МТ, діафрагмальної МТ та МТ стравоходу у РПП. Отримані дані проілюстровані численними рисунками і таблицями.

У четвертому розділі, який складається із семи підрозділів, наведено порівняльну інформативність, обґрунтування критеріальної значимості біохімічних та морфологічних змін МТ у РПП. Кожний підрозділ висвітлює динаміку постмортальних змін за кожним біохімічним та морфологічним маркером. Окремо показано динаміку змін концентрації глікогену (Гл), лактату (Лт), ліпофусцину (Лф), динаміку рівня активності кислої фосфатази (КФ), лактатдегідрогенази (ЛДГ) та холінестерази (ХЕ) та динаміку цитоморфометричних змін ядер та саркоплазми міоцитів. Розділ проілюстровано численними рисунками і таблицями.

П'ятий розділ присвячено обговоренню результатів дослідження, в якому узагальнюються отримані здобувачкою результати та підкреслюються основні положення дисертації. В кінці розділу наведено приклад визначення ДНС за рівнем вмісту Лф у різних типах МТ.

Дисертація завершується **висновками**, які логічно й аргументовано впливають із матеріалу дисертаційної роботи, повністю відповідають меті і завданням дослідження.

Практичні рекомендації викладені чітко та послідовно, зауважень не викликають.

Список використаних літературних джерел оформлений згідно ДСТУ 8302:2015 та нараховує 243 найменування вітчизняних і зарубіжних авторів, з яких кирилицею – 122, латиницею – 121.

У цілому стиль і послідовність викладення матеріалу у дисертаційній роботі є логічними та повністю розкривають суть проведених досліджень, робота написана чітко, зрозуміло та достатньо лаконічно.

Автореферат дисертації написано чітко, грамотно, за загальноприйнятною структурою. В авторефераті повністю відображено зміст дисертаційного дослідження, зауважень до нього немає.

Недоліки та зауваження до змісту та оформлення дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, потрібно вказати на зауваження, які не знижують наукової та практичної цінності роботи. В дисертації зустрічаються стилістичні, граматичні помилки та неточності. У розділі 1 (огляд даних літератури) слід більш ретельно структурувати матеріал та більше акцентувати увагу саме на роботах, які стосуються діагностики ДНС в РПП.

Різні види м'язів в тексті дисертації зазначені як: міжреберна МТ, діафрагмальна МТ, МТ стравоходу та міокард. Можливо більш правильно було замінити міокард на серцеву МТ.

Під час рецензування виникли деякі запитання, на які бажано отримати відповіді автора дисертаційного дослідження:

- При практичному використанні номограмного методу експерт має дотримуватися вказаної вами послідовності досліджень, чи може виконувати його в іншому порядку, залежно від технічної можливості та наявності устаткування?

- Якщо при практичному використанні експерт дослідивши декілька речовин отримає різну давність настання смерті. Як та кому разі він має зробити висновки?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Коновал Наталії Станіславівни за темою

«Ранні постмортальні структурно-біохімічні зміни у м'язах для діагностики

давності настання смерті», яка подана для офіційного захисту до спеціалізованої вченої ради Д.64.600.03 при Харківському національному медичному університеті МОЗ України є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке вирішує актуальне в судовій медицині науково-практичне завдання – удосконалення судово-медичної діагностики давності настання смерті у ранній постмортальний період шляхом використання номограмного методу, основа якого полягає в дослідженні інформативних показників структурно-біохімічного стану м'язової тканини у часовому інтервалі 3–13 годин після настання смерті.

За науковою новизною, актуальністю, науково-методичним рівнем виконання, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота Коновал Н.С. повністю відповідає вимогам п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановами Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.25 - судова медицина.

Доктор медичних наук,
професор кафедри судової медицини
та медичного права Національного
медичного університету
імені О.О. Богомольця МОЗ України

